

Rumeysa Hazel PEKACAR

YALAN ÜZERİNE

Hakikat sessizdir. Algı ise her zaman gürültü çıkarır.

İnsan, bir konuda sorgulamaya ruhunda o konunun duygusunu hissettiğinde başlar. Kimse hayatına kıyısından köşesinden dokunmamış bir duyguyu merak etmez. Sevdiğini toprağa vermemiş kimseye gerçek acı üzerinde samimiyetle sorular sorduramazsınız. Aldığınız tek şey kalıplaşmış ifadeler, alıntı cümleler, intihal cevaplar, gözlemlenmiş ya da biraz o duyguya yaklaştırmış tecrübeler olur. Her şeyin muhakkak bir hakikat tarafı vardır. Duygunun da, bilginin de, cümlelerin de, şahitliğin de, olayların da... her şeyin ve herkesin muhakkak iki yönü vardır. *İnsanın bir yönü hakikatse, diğer yönü hep yanılsamadır.* Dahası yanılsamasını hakikati zanneder durur. Kendi iç sesini dinlemeye korkan insan kendini bulduğunu sanır. Sanır da orada durur. İnsan, olmak istediği ile olduğu arasındaki çelişkiye sıkışıp kalmış aciz bir varlıktır. Kendini, kendine kabul ettiremeden bir başkasına kabul ettirmeye çalışır. İşte, insanın mutsuz yaşamındaki binanın çürük temeli tam olarak burasıdır. Buradan sonra artık hiçbir şey iyi gitmez. Gitme ihtimali de yoktur. Bu durum, kalbin olmadan nefes alma iddiasıdır. Dilin olmadan, derdini anlatma çabası... Peki insanda, başka insana kendini kabul ettirme çabası ilk nasıl ve nerede ortaya çıktı? Bir eğilim midir buna sebep olan yoksa toplumsallaşmanın getirdiği sebeplerle dışsal faktörler mi? Bu konuya envai çeşit cevaplar verilebilir. Tarihte filozoflar, insanların eğilimleri ve doğaları üzerine yalnızca varsayımsal araştırmalar ve teoriler ortaya koymaktan ileri gidemediler. Locke, Hobbes, Rousseau gibi filozoflar birbirinden farklı yanıtlarla ortaya çıktılar. Hobbes, insan insanın kurdudur, dedi. Bu savaş, tahakküm etme ve üstün gelme

abası doğadan vardı, dedi. Rousseau ise insan aslında iyidir, merhametlidir birbirini sever fakat toplumsallaşma denen illet, insanlar arasında kıyas yapma, tercih edilme, reddedilme gibi duyguları öğretti, dedi. Bu duygular insanın kendine yönelik fikirleri anlamına gelen özsaygıyı doğurdu. Bundan sonra artık hiçbir şey eskisi gibi olmadı, dedi. Öyleyse, insanın kendine olan saygı ve gurur duygusu, yaşadığı toplumda sırf bu duygusuna zarar gelmemesi adına ona her şeyi yaptırabilecek duruma düşürdü.

Peki yalan nasıl doğdu? Burada yalanın kaynak ve kökenini araştırmaya girişmeyeceğim. Yalanın nasıl doğduğu bilinmez fakat insanlık tarihi boyunca var olduğu iddia edilebilir. Ben daha çok filozofların yaptığı gibi bir tavırla, insanlarda gördüğüm, onların davranışlarında ortaya çıkan ve söyleme nedenlerini keşfettiğim bir soruştırmaya yöneleceğim. Bu konuya bu kadar önem atfetmemin ve söylediklerimin doğru olduğunu iddia etmemin sebebi, tarihsel süreç içerisinde haddi zatında çok fazla tecrübe edinmiş olmamdan kaynaklıdır. Evren beni, sıklıkla yalan söyleyen insanların dayanılmazlıklarıyla sınadı. Bu ödevi artık verdiğimi düşünüyor ve kendimi güven alanı içerisinde görüyorum.

Lafı dolandırmaktan öte söylemekte fayda var ki bir şeyin doğrusunu ya da gerçeğini bilmek marifet değildir. Bir şeyin farkında olmak hiç değildir. Aksine ıstıraptır. İmtihandır. Acıdır. Huzursuzluktur. Tercih edilebilir bir şey kat-i suretle değildir. Çünkü bunun sıkıntısı ve sebep olduğu sonuçlar, anlatılabilir bir şey değildir. Zaten rahatlıkla anlatılabiliyorsa ruhta yeterince yaşanmamıştır. Keskin ve hedefi dolduran yani amacını yerine getirebilen cümleler kurabilenlere ne mutlu!

Öncelikle yalan, hakikat, doğru ve gerçek gibi kavramsal açıklamaları vermekte fayda var. Yalan, kavramsal olarak bir şeyin doğruluğunun aksine işaret eder. Doğruluk ise, gerçekleşen bir olayın ya da durumun başkası ya da çoğunluk tarafından tasdik edilmesiyle ulaşılan neticenin epistemolojik olarak temellendirilmesi / değeridir. Bu durumda, gerçekleşen bir durumun olduğu durumdan saptırılması, değiştirilmesi ya da değillenmesi o durumu “doğru” değerinden çıkararak “yalan” değerine devşirmektedir. Hakikat; dini, bilimsel ve ahlaki gibi hakikatler bağlamında bir bilgi alanının konu aldığı varlık alanıyla ilgili temel doğrular bütünüdür.¹ Gerçek de öyleyse, insan zihninden ve onun algılamasından bağımsız olarak var olana denir.

¹ Ahmet Cevizci, Paradigma Felsefe Sözlüğü, Paradigma Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1999, s.395.

Bir insanın yalana yönelmesinin, psişik sebepleri dışında ahlaki bir boyutu da vardır. Bir konu alanının, teorik ve pratik değerini iyi ayırt etmek gerekir. Bir şeyi iyi bilmek onun iyi bir uygulayıcısı olmak değildir. Bilmek, aklın işidir. Uygulamak ise iradenin. Bundandır ki iradesine egemen olabilen kişi kendi kendisinin efendisidir. Güçlüdür. Saygıya değerdir. Öyle ki kendini yönetemeyen kişi, başkasını yönetemez. İnsan, arzusunun tüm isteklerini kayıtsız şartsız yerine getirmek özgürlük değil, bilakis köleliktir. Bu insan, istediğini yapma hürriyetine sahip olduğunu düşünür. Fakat paradoksal bir şekilde aslında tutkularının esiridir. Esirlik ve özgürlük birbirine zıt kavramlardır. O halde insan nefsinin kölesi iken değil, iradesinin efendisi iken özgürdür.

Buraya nerden geldik? Yalan söyleme sebeplerinin kökenine giriş yaparken. Ahlaksal ya da psişik olabileceğini iddia ettik. Bu cümle beni, bir insanın çok bilgili de olsa bu durumun çeşitli kökenlerde yalan söylemesine engel olmadığı; başka bir deyişle aklın yönetimindeki bir iradesini yönetemediği taktirde dürüst ve güvenilir olamayacağı gerçeğine götürmektedir. O halde, bu vardığımız sonuç da yine beni, yalan söyleyenin unvanı, mesleği, statüsü, konumu, kimliği ne olursa olsun bu tür perdelerin, bir insanın yalan söyleyebileceğine olan inancın örtülmesine sebep olduğunu göstermektedir. Bu tür perdelemeler, yalan söyleyen insanın başka bir insanı kolayca manipüle edebileceği, yani algı yaratabileceği bir malzeme sunar. Evrende her şey birer enerjidir. Canlı, cansız her şeyin enerjisi vardır. Fizik yasalarına göre, enerji yok olmaz, yalnızca form değiştirir. Dolayısıyla evren, pozitif ya da negatif enerji arasında bir süreğen içerir. Değişir. Dönüşür. Şekil değiştirir ve size geri döner. Bu yüzden, kelimeler de birer enerjidir. Sese dönüştüğü anda gerçeklik halini alır. Nitekim, insanlar arasındaki ilişkilerin algıya açık olması ve anlaşmanın algıya göre değişmesi bu yüzdendir. Kelimeler büyü gibidir. Buradan her kelimenin hangi bağlamda kullanıldığının ve dahi karşıdakinin onu zihninde ve bilinçdışında hangi anlamda karşıladığının da kişiye göre değiştiğini ayrıntılarına girersek yekten iletişim denilen alanın ve kavramın ne kadar kompleks olduğu ortaya çıkabilir.

Bu konunun, yalan ile ilişkisini ortaya koymaya çalışırsak bu durumu, “bir kişi, bir yalan söylemiş, dönmüş kendi yalanına kendi inanmış” örneği ile açıklayabiliriz. Birtakım insanlar, kendi doğrularını, bakış açılarını ve algılayış biçimlerini öyle içselleştirmişlerdir ki kendi zihinlerinde kurdukları dünyaya ve senaryoya göre yaşarlar. Yalan, hayatlarının öyle bir parçası haline gelmiştir ki yalan söylediklerinin farkında bile değildirler. Okyanus, sayılamayacak kadar tek bir damlanın birleşimidir. O okyanusun içinden istediğiniz tek bir damlayı çıkarıp gösteremezsiniz. Her damla, aynı tür damladır. Dahası, hepsi birbirine o kadar karışmış bütünleşmiştir ki

isimlendiremez ya da kategorileştiremezsiniz. İşte, hayatında yalanla yaşayan bir kişinin durumu böyledir. Hayatı öylesine gridir ki siyahını ya da beyazını net bir şekilde yüzüne vuramazsınız. Her olaya, her duruma uyarlayabildiği bir açıklaması ve davranış kalıpları vardır. Kelimelerle öyle güzel dans ederler ki istediği duruma ve çıkarına göre işin işinden çıkabilir. Dahası, suçlayamaz, açık bir şekilde yalan söylediğini kanıtlayamazsınız. Çünkü yalan, zeka işidir. Bu yüzden, çıplak açıklar, somut ifadeler kullanmaz. Her durumda haklı çıkabilecek kelimelere boyar dilini. Kısacası, her iki durumda da haklı çıkabileceği şekilde renk alıverir. Kelime oyunları, laf kalabalığı, dolambaçlı laflarla laf uzatmak, konuyu başka yere çekmek ve anladığı halde bilerek başka yere vurgu yapmak en büyük belirtileridir. Nitekim “kişi susamayacağı yerde konuşmalı sadece; sadece aştığı şeyler hakkında konuşmalı başka her şey gevezeliktir, "edebiyat"tır, terbiye noksanlığıdır.”² diyen Nietzsche ile lakırdı ve konuşma arasında anlam farkı gören diyen Heidegger’e kulak vermeli.³ Lakırdı da hedefsiz bir sürü lafın bir aradalığı varken; konuşmada bir gaye güdülür. Konuşma sizi, anlam ve bilgi bakımından bir yere ulaştırır. Ereğinizi alır ve devam edersiniz. Bu yol, başka hedefli yollarla zincirleme devam ettiğinde bir birikim ve inşa ortaya çıkar. Lakırdı, zaman ve kendini öldürmek içindir. Haddi zatında zaman ve süre arasında da ontolojik bir statü vardır. Zaman herkese göre, süre bana göredir. İnsan, kendi süjesi ve süresi içinde var olur. Zaman, herkesle paylaştığı ortak bir kesişim kümesi içinde nesnel aracı iken; insan kendini matruşka gibi o kümenin de içinde kendi süresinde var eder.

İnsan kendini ya da bir şeyi var kılmak suretiyle yaşamına devam eder. Yarına ulaşacaktır o halde şu ya da bu biçimde var olmalıdır. Bu dünyada yer alacaktır o halde şu ya da bu biçimde o dünyanın olanaklarını kullanmak suretiyle varlığını devam ettirecektir. Heidegger, sonsuz imkanlar dünyasında, insanın varlığını sürdürürken kullandığı eşyalar alanının mahiyetini el altında olmaklık olarak görüyor.⁴ Elimizin altında olan eşyalar dünyası, bizim onları kendi amaçlarımız uğruna kullandığımız ve bir biçimde yaşamımızı devam ettirdiğimiz desteklerimiz konumundadır. Fakat, insanın oluşturma süreci sadece eşyalar üzerinde değil, doğadaki mevcut enerji üzerinde de hakim olan bir işleyişe sahiptir. İnsan varlığı öyle etkin, iradi ve suya yön veren varlığa sahiptir ki kendini dil aracılığıyla ve dilde var eden insan olayları da yine bu araç sayesinde biçimlendirmektedir. Söz konusu dilsel araç, kimi zaman bilinç ırmağımızdaki deneyimlerin, algı ya da izlenimlerin bir tür örüntüsünün sonucu olarak kendini sunarken bu esnada sunduklarının

² Friedrich Nietzsche, İnsanca Pek İnsanca 2, Çev: Mustafa Tüzel, 2. Baskı, İthaki Yayınları.

³ Martin Heidegger, Varlık ve Zaman, Çev: Kaan Ökten, 3. Baskı, İstanbul, Alfa Yayınları, 2019, s.259-262.

⁴ Martin Heidegger, Varlık ve Zaman, s.163-164

doğruluk ya da gerçeklik üzerindeki etkisi de tartışmalı hale gelmektedir. Bu şu demektir: insanlar, yalanı kimi zaman bilinçli kimi zamansa saf bir farkındalısız biçimde ortaya koyarlar. O halde, neyin yalan olduğu ve neyin olmadığı konusundaki tespit her ne kadar değişmez görünse de kişilerin bunu bilinçli yapıp yapmadıkları hususu ayrı bir tartışma konusu açmaktadır. Çünkü eylemdeki bilinçlilik ya da bilinçsizlik ahlak alanına girer ve bizi daha başka bir problem alanına taşır. Kant'ın niyet ahlakından yola çıktığımızda niyetlerimiz her ne kadar sahih olsa da yol açtığı sonuçlar zarar verici olduğunda “yalan söyledim fakat niyetim iyi idi” gibi bir savunma yalanın niteliksel değerini değiştirmemektedir.

Yalan, en genel şekliyle bir durumu ya da kişiyi yanıltmak için söylenir. Bu durumun altında; kişisel istek ve çıkarları korumak, kendi durumunu muhazafa etmek ve *ortaya çıkmasından korktuğu* bir şeyin üzerini örtmek gibi itkiler yatar. Bu anlamda, yalan o kişi için başka bir şeyin kılıfı konumundadır. Doğrudan ifade edemediği ve edemeyeceği şeylerin, başka şeyler üzerinden saklanarak çarpıtılmasına hizmet eder. Kişilerin bir problemi çözmeye çalışması ne kadar zorlaşırsa, altında o kadar ilgisiz bir şeylerin karmaşıklığı olduğu daha rahat anlaşılır. Çünkü saf ve çıkarımsal şeylerin özünde anlaşılabilirlik ve tutarlılık vardır. Yalan söyleyen kişi, mevcut bir meseleyi başka mesele üzerinden örttüğü için onun edim ve söylemlerinde karmaşıklık yatar. Daha da önemlisi, bunu bildiği için yüzleşme ediminden uzak durur ve kaçır. Yani, yalan söyleyen biriyle konuşamazsınız ya gözlerini kaçırmaya ya da konuşmaları çarpıtır. Böylece, meselenin çözülme korkusuyla bilerek daha da karmaşık hale getirmeye çalışır.

İkinci olarak, yalan söyleyen kişinin eylemlerinin kaynağında kendi bilincinde yatan birtakım inanç örgüleri vardır. O, olayları ve davranışları kendi algı ve inanç çeperinden geçirerek yorumlar. Sizin ne söylediğiniz ya da yaptığınız kendi başına değersizdir. O, meseleyi kendi algısına göre değerlendirerek sizden bağımsız bir itaf üretir. Böylece, yalanı doğurmuş olur. Peki yalanın içinde yaşanan çağ ve toplumsal gerçeklik algısı üzerindeki konumu nedir? İnsan, içinde yaşadığı toplumdan, araçlarından ve dahası ontolojik ve epistemolojik zeminin paramparça olmuşluğundan bağımsız mıdır? Elbette hayır. Aksine, tıpkı bir hırsız için çıkan yangının karmaşası neyse, yalancı için de postmodern çağ odur. Ses ve söz kirliliği, onun kıvrak kelimelerine ve zamanlamalarını kamufle etmek için yeterince renksizdir. Dijital medya, onun en büyük rızkıdır. Bu rızkı da karizmatik yetkesiyle kazanmıştır. Çağ, algı çağıdır demek beyhude. Kadim gelenekten bu yana gelen retoriğin niteliği sadece form değiştirmiştir. Schopenhauer, *Tartışma Sanatı*'nın girişinde kitapta yazılanların ahlaki ilkelere çok da uymadığını ve hileli

olduğunu söyleyerek hiçbir şeyin sorumlusu ben değilim,⁵ diye uyarırken masum muydu? Değildi. Öyleyse, amaç bağcıyı dövmek değil, üzümü usulca incelemek ama yememektir. Kısacası, yalan şu ya da bu biçimde insan hayatının o eşsiz küçük zaferleri için hep varolmuş, üstüne bu yalanların bir güzel işlerliğinin sağlanması için de yöntem ve teknikler bulunmuştur. Bu yüzden, artık önemli olan yalanın ortadan kaldırılması gibi ütöpik cümleler kurmak değil, yalancının ipini pazara çıkartmaktır. Bu mutluluk getirir mi? Bilinmez. Nietzsche, ahlakın kurallarını yeniden yazarken pek mutlu görünmüyordu. Ona coşku veren şey, muhtemelen insana yönelik soykötüğün kuyusundan fıskıran o kirli suların kaynağını bulmuş olmanın verdiği acımayla karışık bir hiç huzurdu. Birbirine girmiş olan bir bağ çözerek sizi ilk heyecanlandırıcı şey, önce ipin ucunu anlık bir kavrayışla bulmuş olmak, daha sonra tek bir çekişle artık bir çaba sarfetmeden kendi kendine çözülmesinin keyfine varmaktır. Anlık bir kavrayış diyorum ancak bu kavrayış, süreçte zihinsel bir katkınızın olmadığı talihlice bir oluveriş değil; uzunca bir süre gerçekleşmiş olan düzenli düşünce sonucunda adeta faal aklın müstefad akla şöyle bir dokunuşuyla aniden kavrayışın gerçekleştiği Aristotelesçi kavrayıştır. O halde, *uzun konuşanı kısa dinleyelim*: bu bölümün duygusu da, sürece yayılan düzenli çıkarımların sezgisel aklın da devreye girip keşfettiği gerçekleri sözde varlığa getirmenin verdiği bir nihayetleniştir. Elbette deneyim de bilginin kaynağı konusunda, vakarlı bir biçimde sessizce üzerimde hakkını çoktan teslim etmiştir.

⁵Arthur Schopenhauer, Tartışma Sanatının İncelikleri, Çev: Ahmet Aydoğan, 2. Baskı, Say Yayınları, s.54-55.